

равління на якісно нову основу – «електронну систему» – та здійснить на світових ринках ефективну промоцію регіональному продукту завдяки мережі Інтернет.

Втілення в життя усіх означених рекомендацій, стратегій та програм багато в чому залежить від ініціативи, професіоналізму працівників державної служби та органів місцевого самоврядування, науковців та практиків. Запропоновані у дослідженні економічні ідеї, інструментарій та механізми становлення природоохоронної діяльності в умовах суб'єктів господарювання та шляхи удосконалення методології та організації освітнього процесу, створюють необхідні передумови для ефективного господарювання як на загальнодержавному рівні, так і на рівні регіонів, і галузевих суб'єктів господарювання.

Вважаємо, що така ініціатива підніме статус не лише природоохоронної діяльності загалом, але й дозволить визначити її як пріоритет та посилить роль у розвитку нашого молодого суспільства.

Список використаних джерел

- Андрушків Б.М. Основи менеджменту: методологічні положення та прикладні механізми: Підручник для студентів та викладачів економічних спеціальностей вищих і середніх спеціальних навчальних закладів, системи підвищення кваліфікації / Б.М. Андрушків, О.Є. Кузьмін. – Тернопіль: Лілея, 1997. – 292 с.
- Андрушків Б. М. Прикладні аспекти ринку інновацій: навч. посібник / Б.М. Андрушків, Л. М. Мельник. – Тернопіль: ФОП Паляниця В.А., 2015. – 108 с.
- Андрушків Б. Маргіналізація і глобальні небезпеки економіки / Б. Андрушків, І. Романська // Матеріали тези 15-ої наукової конференції Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя, 14-15 грудня 2011 р. – Тернопіль: ТНТУ, 2011. – С. 247.
- Андрущенко В. Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики / В. Андрущенко, В. Войтов О. Локшина та ін. – К.: «К.І.С.», 2003. – 296 с.
- Бажал А. Статистика [Електронний ресурс] / А. Бажал // «Дзеркало тижня». – №49. – 30 грудня 2010 р. – Режим доступу: <http://dt.ua/ARCHIVE/statistika-61800.html>.
- Гельман В. М. Фінансове забезпечення вищої освіти в Україні [Електронний ресурс] / В. М. Гельман. – Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/345365.html>.
- Делягин М. Информационная революция, глобализация и кризис мировой экономики / М. Делягин // Проблемы теории и практики управления. – 2001. – №1. – С. 18–23.
- Кирич Н.Б. Екологічний менеджмент: еколого-економічні засади раціонального природокористування : навч. посібник / Кирич Н.Б., Кінаш І.А., Погайдак О.Б. – Тернопіль : Терно-граф , 2011 – 268 с.
- Кійко О. Проблеми вищої технічної освіти в Україні [Електронний ресурс] / О. Кійко. – Режим доступу: <http://www.osvita.org.ua/articles/135.html>.
- Кількість вищих навчальних закладів в Україні в 2010 р. скоротилося в порівнянні з 2009 р. на 1% – з 861 до 854 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://euroosvita.net/?category=1&id=952>.
- Мельник Л. Екологічний імператив забезпечення економічної безпеки в контексті сталого розвитку суспільства / Л. Мельник, Л. Малюта, О. Погайдак // Галицький економічний вісник. – Тернопіль : ТНТУ, 2014. – Т 44. – № 1. – С. 21-29.
- Ніценко А.О. Оптимізація управління освітою у вищих навчальних закладах із застосуванням інформаційних технологій [Електронний ресурс] / А.О. Ніценко. – Режим доступу: <http://www.library.uira.kharkov.ua/>.
- Повний регіональний господарський розрахунок – шлях підвищення ефективності територіальної одиниці, забезпечення її сталого розвитку: колективна монографія / [Андрушків Б.М., Кирич Н.Б., Мельник Л.М., Погайдак О.Б. та ін.]; За ред. Б.М. Андрушківа. – Тернопіль: ТЗОВ «Терно-граф» , 2014. – 680 с.
- Рейтинг вищих навчальних закладів України за показниками наукометричної бази даних Scopus станом на 30.09.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/rating/ratings_uni/index.html.
- Фінніков Т. Загальний огляд системи вищої освіти України [Електронний ресурс] / Т. Фінніков. – Режим доступу: www.irf.ua/.../programs_edu_ep_333_ua_h.
- Яркова Н.І. Проблеми державного фінансування вищої освіти в Україні [Електронний ресурс] / Н.І. Яркова, О.В. Веретенникова, А.В. Бондаренко. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/4_SWMN_2010/Economics/57511.doc.htm.

В. П. Антонюк

д-р екон. наук

Інститут економіки промисловості НАН України, м. Київ

ПРОБЛЕМА БІДНОСТІ ТА СОЦІАЛЬНІ РИЗИКИ ДЛЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Бідність є соціально-економічним явищем, яке присутнє в будь-якому суспільстві, однак масштаби та чинники бідності в різних країнах суттєво відрізняються. У світі проживає мільярд найбідніших громадян, які проживають на доходи, менші від 1,25 доларів США на день – межа крайньої

бідності за визначенням ООН. Світовий Банк використовує показник межі бідності, встановлений на рівні 4 доларів США на людину в день для країн Центральної та Східної Європи і колишнього СРСР, для промислово розвинених країн використовується межа бідності 14 доларів в день на людину. Найбільше бід-

них родин проживає в азіатських та африканських країнах, але навіть в найбагатших країнах, таких, як США, Норвегія, Данія тощо, питома вага бідних громадян, за критеріями розвинених країн, є чималою.

Україна є однією з країн світу з середнім рівнем розвитку економіки та добробуту населення і проблема крайньої бідності для неї не характерна. Однак, впродовж всього періоду незалежності вона стикається з проблемою поширення бідності. Особливо гострого характеру вона набула в 90-ті роки внаслідок складних процесів системної трансформації державного устрою, економіки та суспільства на шляху переходу від соціалістичної системи, що функціонувала в межах Радянського Союзу, до ринкової економіки незалежної держави. Тривале зниження життєвого рівня населення обумовило розробку державної Стратегії подолання бідності, яка була затверджена Указом Президента України №637/2001 від 15.08.2001 р. [1]. На подолання бідності в Україні були спрямовані розроблені у 2003 р. Цілі Розвитку Тисячоліття на період до 2015 р. [2]. З 2000 р. в Україні розпочався період економічного зростання, який сприяв зниженню масштабів бідності. Однак повільні темпи вирішення даної проблеми (так, частка бідного населення за національним критерієм бідності у 2013 р. складала 24,5% і зменшилася порівняно з 2000 р. лише на 1,9 в. п.) обумовили потребу розробки та затвердження Державної цільової соціальної програми подолання та запобігання бідності на період до 2015 р. [3].

На сучасному етапі проблема бідності в Україні ще більше загострилася. У 2014-2015 рр. внаслідок економічної й політичної кризи, збройного конфлікту на Сході України відбулося суттєве падіння реальних доходів населення, зменшення державних соціальних трансфертів, що загострило проблему бідності. Соціологічний моніторинг, який проводить Інститут соціології НАН України, показав, що у 2014 р. 38,7% опитаних вказали на неможливість терпіти тяжке матеріальне становище [4], а у 2015 р. ситуація ще більше загострилася. Це несе значні ризики для можливостей формування основного сучасного чинника економічного зростання – людського капіталу, та для перспектив соціально-економічного розвитку України, віддаляє її від рівня розвитку цивілізованих країн. Окрім цього, навіть незначне зниження життєвого рівня населення суттєво позначається на соціальних настроях суспільства та є предметом політичних спекуляцій, що підриває довіру до влади та активізує процеси соціальної нестабільності.

Аналіз останніх досліджень. Проблема бідності в Україні та шляхи її вирішення досліджуються багатьма вітчизняними науковцями: Е. Лібановою, Л. Черенко, Ю. Саєнко, С. Поляковою, А. Реут та ін. В наукових публікаціях Л. Черенко аналізуються нові прояви бідності в Україні, в тому числі обумовлені збройним протистоянням на Сході [5]. Оцінці бідності населення України за показниками споживання присвячена стаття С. Полякової та Т. Новосільської, де виявлено нові загрози збільшення масштабів бідності за рахунок розширення видачі дорогих споживчих кредитів [6]. В аналітичних записках наукових установ, матеріалах Державної служби статистики дається оцінка бідності в Україні, аналізуються її причини та здійснюється пошук шляхів її подолання [7].

Однак на сучасному етапі виникли нові ризики бідності, поглибилися старі її причини, що призводять

до загострення цієї проблеми та посилення її негативного впливу на можливості людського розвитку та в цілому на соціально-економічний розвиток України. Це обумовлює актуальність подальшого дослідження даної проблеми з метою пошуків найбільш ефективних шляхів її вирішення. Особливо це має важливе значення в контексті євроінтеграційних процесів та формування умов для повноцінної інтеграції України в Європейський соціально-економічний простір.

Слід відзначити, що євроінтеграційні процеси, які відбуваються в Україні, мають суперечливий вплив на вирішення проблеми бідності. З одного боку, зниження рівня бідності є необхідною умовою, що створює можливості Європейської інтеграції. З іншого боку, необхідні процеси реформування економіки та державного управління не сприяють подоланню бідності на даний момент. Адже успішність інтеграції в економічну зону ЕС залежить не тільки від бажання народу та влади, але і від її конкретних кроків і дій, які повинні передбачати жорстку реструктуризацію економіки під вимоги європейського розподілу праці, що може призвести до падіння промислового виробництва. Жорсткі соціальні та адміністративні реформи, у зв'язку з підписаними фінансовими зобов'язаннями з МВФ, також призведуть до падіння рівня життя через зростання тарифів і податків. Однак найбільш вагомих внесок в загострення проблеми бідності робить збройне протистояння на Сході України. Тому на сучасному етапі актуальним завданням є виявлення соціально-економічних ризиків бідності та визначення превентивних заходів щодо їх недопущення, або зменшення гостроти соціальної небезпеки. Уряд України, незважаючи на вкрай тяжке економічне становище держави, намагається запобігати такій соціальній небезпеці, однак потрібні більш системні дії.

Метою дослідження є аналіз стану, причин та ризиків бідності в Україні, їх наслідків і обґрунтування шляхів вирішення даної проблеми.

Виклад основного матеріалу. Бідність є одним із станів рівня життя населення. Рівень життя характеризує матеріальний добробут людини. Він визначається рівнем сформованих потреб людини та ступенем їх задоволення шляхом споживання певних товарів та послуг при даному рівні доходів, цін та стані споживчого ринку. Домінуючими чинниками рівня життя є: рівень економічного розвитку країни та обсяги виробництва товарів і послуг; рівень національного доходу та система його розподілу; можливості зайнятості та вартість робочої сили; стан споживчого ринку, рівень та динаміка цін; рівень соціального забезпечення і підтримки соціально-уразливих верств населення. Залежно від можливого ступеня задоволення потреб виокремлюють різні якісні стани рівня життя: заможність, середній достаток, малозабезпеченість, бідність. В останні десятиліття науковці та політики говорять про необхідність досягнення гідного рівня життя, який повинен ґрунтуватися не стільки на стійкому зростанні матеріального добробуту, скільки на забезпеченні розширених можливостей вибору для особистості. Досягнення гідного рівня життя можливе при умові викоринення бідності як поширеного соціального явища.

Вітчизняні науковці аналізують форми її прояву, чинники та оцінюють масштаби бідності за допомогою різних підходів. Найбільш поширеною є оцінка бідності на основі вартісних показників (життєво-

вого мінімуму та національної межі відносної бідності – 75% медіанного рівня середньодушових доходів) та на основі сукупності показників депривації – тобто позбавлень тих чи інших необхідних благ. Проведені вітчизняними науковцями дослідження показують, що масштаби бідності у відносно стабільному періоді розвитку України (2000-2013 рр.) скорочувалися дуже повільно. За національною межею відносної бідності у 2013 р. до бідного населення відносилося 24,5% населення, а серед домогосподарств сільської місцевості – 34,1%, серед домогосподарств з трьома та більше дітьми – 59,2%. Оцінка бідності за умовами життя на основі показників депривації показує, що у 2013 р. 24% домогосподарств України слід було віднести до

бідних, а у сільській місцевості – 45%, оскільки вони мали 6 та більше ознак деривації [8]. У 2014-2015 рр. поширеність бідності зросла, про що свідчить здійснений аналіз показників, які характеризують це явище (табл. 1). Дані таблиці свідчать, що частка бідного населення (з середньодушовими еквівалентними загальними доходами нижче 75% медіанного рівня загальних доходів) зросла. Про зростання бідності свідчать високі й зростаючі витрати на харчування у структурі сукупних витрат, у 2013 р. вони склали в середньому по всіх домогосподарствах 50,1%, а 2015 р. – 55,2%, що свідчить про зниження купівельної спроможності доходів. В домогосподарствах першої – п'ятої децильних груп вони коливалися в межах 60-55% [10].

Таблиця 1

Динаміка окремих показників за доходами та витратами, які характеризують бідність [9, 10]

Показники	2010	2013	II кв. 2015
Частка населення з середньодушовими еквівалентними загальними доходами нижче прожиткового мінімуму, %	8,8	8,4	8,3
Частка населення з середньодушовими еквівалентними загальними доходами нижче 75% медіанного рівня загальних доходів, %	22,6	22,2	24,0
Питома вага витрат на харчування та безалкогольні напої у структурі загальних витрат домогосподарств, %	51,6	50,1	55,2

Поширення бідності обумовлено зниженням обсягів економічної діяльності, зростанням цін, стагнацією динаміки оплати праці в умовах стримування соціальних стандартів, підвищенням рівня безробіття та зростанням неповної зайнятості, зростанням заборгованості з оплати праці, що в сукупності призводить до зниження реальних доходів населення (табл. 2).

Дані таблиці свідчать про суттєве зниження основного джерела добробуту населення – валового внутрішнього продукту, особливо значним його падіння було у першій половині 2015 р. Це падіння су-

проводжувалося інфляцією, зростання споживчих цін у 2014 р. склало 25% та майже 40% за 10 місяців 2015 р., що негативно позначилося на динаміці реальної заробітної плати, яка у 2014 р. знизилася на 6,5%, а за 10 місяців 2015 р. ще на 21,8%. При цьому зростала заборгованість із виплати заробітної плати. Це обумовило більш суттєве падіння реального наявного доходу. Реальний наявний дохід населення, визначений з урахуванням цінового фактора, порівняно з відповідним періодом 2014 р. зменшився у I кв. 2015 р. на 23,5%, у II кв. – на 34%, у III кв. – на 26,6%.

Таблиця 2

Динаміка окремих показників економічного розвитку та доходів [11, 12]

Показники	2013	2014	2015
Приріст ВВП у постійних цінах 2010 р., %	0,0	-6,8	I кв. – 17,2, II кв. – 14,6
Динаміка споживчих цін, грудень до грудня, %	100,5	124,9	148,7
Реальний наявний дохід у% до відповідного періоду поперед. року	106,1	91,6	I кв. – 76,5, II кв. – 66,0 III кв. – 73,4
Реальна заробітна плата у% до попереднього періоду	108,2	93,5	79,8
Заборгованість із заробітної плати на кінець року, млн грн	753	2376	1971 (на 1.11.2015)

На суттєве зниження життєвого рівня населення України вказує динаміка кінцевих споживчих витрат населення у незмінних цінах. Якщо у 2013 р. вони зростали, то у 2014 р знизилася на 9,6% та знижувалися щоквартально у 2015 р. більш ніж на 20% (табл. 3). Дані таблиці показують, що найбільше скорочення кінцевих споживчих витрат у 2014 р. відбулося за товарами і послугами найпершої необхідності – продуктами харчування і витратами на транспорт (відповідно на 14,2 та 17,9%). У 2015 р. скорочення витрат на харчування також є одним із найсуттєвіших (на 20-30% щоквартально), в той же час значно знизилася витрати на предмети домашнього вжитку, по-

бутову техніку та поточне утримання житла, відпочинок і культуру, що вказує на погіршення якості життя населення.

Самооцінка населенням рівня своїх доходів свідчить про значну поширеність бідності, яка в останній період зросла. У 2013 р. постійно відмовляли собі у найнеобхіднішому, крім харчування, 35,8% домогосподарств та ще 3,3% не могли забезпечити навіть достатнє харчування. До категорії бідних віднесло себе 67,6% домогосподарств. Обстеження показало, що 67% не відчували змін у своєму матеріальному становищі, а у 25% домогосподарств воно погіршилося, покращилося лише у 8% [14]. Обстеження домогоспо-

дарств у січні 2015 р. показало суттєве погіршення матеріального становища (табл. 4). Частка тих домогосподарств, яким доходів було достатньо, зменшилася з 61,6 до 54,9%. На 5,5 в.п. зросла частка тих домогосподарств, які постійно відмовлялися собі у найнеобхіднішому, крім харчування. При чому в містах ситуація була гіршою, тут на 1 в.п. зросла частка тих, які не мали змоги забезпечити навіть достатнє харчування

(всього таких було 3,9% у 2014 р. проти 2,9% у 2013 р.). Обстеження доходів у січні 2015 р. зафіксувало 1,4 тис. домогосподарств, в яких були випадки, що їх члени не мали змоги харчуватися протягом 1-2-3 діб [15]. Обстеження показало, що частка тих домогосподарств, які віднесли себе до бідних, зросла з 68% у 2013 р. до 70,7% у 2014 р., при чому в міській місцевості таких було 68,4%, а в сільській – 75,5%.

Таблиця 3

Кінцеві споживчі витрати домашніх господарств за цілями за 2013, 2014 та три квартали 2015 р. (без урахування тимчасово окупованої території АР Крим та частини зони проведення антитерористичної операції) [13]

	У постійних цінах 2010 р., відсотків до відповідного періоду попереднього року				
	2013	2014	I кв. 2015	II кв. 2015	III кв. 2015
Кінцеві споживчі витрати домашніх господарств	6,9	-9,6	-20,7	-27,6	-17,8
Продукти харчування та безалкогольні напої	7,6	-14,2	-27,3	-31,5	-21,1
Алкогольні напої, тютюнові вироби	-2,2	-5,5	-23,0	-37,1	-19,8
Одяг і взуття	5,8	0,1	-22,4	-18,3	-1,0
Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	6,7	-9,7	-14,0	-30,5	-26,9
Предмети домашнього вжитку, побутова техніка, утримання житла	11,6	-4,9	-22,8	-30,2	-21,4
Охорона здоров'я	9,1	-3,9	-7,6	-23,3	-12,4
Транспорт	2,7	-17,9	-20,7	-26,9	-9,5
Зв'язок	24,8	-5,1	2,6	0,1	-2,2
Відпочинок і культура	10,5	0,2	-23,3	-29,8	-30,7
Освіта	0,1	-0,1	-2,2	-19,6	-4,0
Ресторани та готелі	12,8	-3,8	-10,1	-6,3	-1,2
Різні товари та послуги	9,1	3,4	-20,8	-18,3	-14,3

Таблиця 4

Розподіл домогосподарств за самооцінкою рівня їх доходів [14, 15]

Розподіл домогосподарств за самооцінкою рівня їх доходів протягом останнього року (%):	Всі домогосподарства		У тому числі проживають			
	2013	2014	у міських поселеннях		у сільських поселеннях	
			2013	2014	2013	2014
було достатньо і робили заощадження	10,7	8,0	10,5	7,7	11,0	8,5
було достатньо, але заощаджень не робили	50,9	46,9	52,0	46,9	48,7	46,8
постійно відмовлялися у найнеобхіднішому, крім харчування	34,9	41,4	34,6	41,5	35,5	41,3
не вдавалося забезпечити навіть достатнє харчування	3,5	3,7	2,9	3,9	4,8	3,4

Викладене вище свідчить, що в Україні проблема бідності впродовж останнього десятиліття вирішувалася надто повільно, а в 2014-2015 рр. вона суттєво загострилася, що обумовлено хронічним невирішенням старих причин бідності та появою нових її чинників. Державна політика щодо подолання бідності має враховувати всі її причини та бути достатньо цілеспрямованою у вирішенні даної проблеми.

Бідність є наслідком сукупності різноманітних причин. Окрема людина може потрапити в скрутне матеріальне становище, яке призводить до бідності, внаслідок втрати роботи, хвороби, недостатньої кваліфікації тощо. Наявність значної кількості бідних в дер-

жаві свідчить про формування макроекономічних передумов бідності. До основних соціально-економічних причин бідності макроекономічного характеру слід віднести такі:

технологічна відсталість та неефективна структура економіки, в якій переробна промисловість, що створює нові продукти та є найбільш інноваційно сприятливою й формує в сучасних умовах основне багатство країни, займає досить скромне місце. Так, у структурі валової добавленої вартості, яка майже на 90% формує ВВП, у 2013 р. лідером є оптова та роздрібна торгівля (14,6% ВДВ), частка переробної промисловості складала лише 11,2%. При цьому в струк-

турі реалізованої промислової продукції частка високотехнологічних галузей є дуже низькою: у 2014 р. частка машинобудування склала 7,2%, що було нижче рівня 2010 р. (9,3%); продукція фармацевтичної галузі склала всього 1%, хімічної – 3,5%, текстильної та виготовлення одягу – 0,8% [16]. Досліджуючи проблеми багатства та бідності країн світу, відомий норвезький економіст Ерік Райнерт наголошував на необхідності розвитку оброблювальної промисловості та запровадження інновацій для подолання бідності. Він відзначав, що основою європейської економічної політики була впевненість, що розвиток оброблювальної промисловості вирішує всі економічні проблеми: створює необхідні робочі місця, прибуток, високі заробітні плати, базу для оподаткування та кращий грошовий обіг [17, с. 49];

низький рівень ефективності національної економіки та значний обсяг її тіньової складової. За результатами 9 місяців 2015 р. в Україні 39,8% підприємств (без бюджетних організацій) були збитковими. За результатами економічної діяльності загальна сума прибутку становила 233243 млн грн, а збитку – 417137,5 млн грн, тому загальний фінансовий результат був від'ємний і склав -183894 млн грн [18]. Ситуація, коли значна кількість підприємств із року в рік має збитки, не є економічно достовірною, вона вказує на наявність прихованих обсягів діяльності. Тіньова складова (за оцінками різноманітних експертів) складає 40-50% загального обсягу економіки. Це є суттєвою перешкодою на шляху зростання ВВП, надходжень до бюджету, реалізації соціальних програм та зростання доходів населення;

існуюча політика у сфері оплати праці, яка базується на концепції низької вартості робочої сили, як однієї з конкурентних переваг національної економіки. Тривала дискусія по цьому питанню та безліч рекомендацій щодо необхідності найшорішого суттєвого підвищення заробітної плати поки що не знайшли реального втілення в соціальній політиці держави. Порівняно з усіма європейськими країнами в Україні склалася найнижчі витрати підприємців на робочу силу, в структурі яких заробітна плата складає 70%. У 2014 р. витрати за одну відпрацьовану годину (зайнятого повний робочий день) за даними Євростату та Держкомстату були такими: у Німеччині – 31,4 євро, у Іспанії – 21, 3 євро, в Польщі – 8,4, в Чеській Республіці – 9,4, у Румунії – 4,6, в Україні – 2,2 євро. В багатьох європейських країнах вони перевищували 30 євро за годину, в Росії склали 6,8 євро [18]. Низька оплата праці не мотивує роботодавців до технологічної модернізації виробництва, а працівників – до підвищення продуктивності праці;

суттєва тривала макроекономічна незбалансованість національного ринку праці, сфери економічної діяльності та системи підготовки кадрів. Впродовж останнього десятиліття дослідники соціально-трудової сфери постійно звертають увагу на те, що рівень компетенції та напрями професійної підготовки робочої сили в Україні недостатньо відповідають потребам вітчизняної економіки та національного ринку праці. Незважаючи на наявність потужної системи професійно-технічної та вищої освіти, багато сфер економіки не отримують кадрів необхідної кваліфікації. При цьому щорічно на ринок праці виходить значна кількість дипломованих випускників, які не можуть працювати. Невідповідний та недостатній рівень

кваліфікації й трудової та професійної мобільності переважної частини вітчизняних працівників не забезпечує їм високих трудових доходів;

значна поширеність наявного та прихованого безробіття. Хоч за статистичними показниками рівень безробіття в Україні є нижчим порівняно з країнами ЄС, однак фактична проблема безробіття є більш гострою. Чисельність безробітних за методологією МОП за січень-вересень 2015 р. склала 1637,6 млн чол., або 9% до населення віком 15-70 років. Однак значна частка працездатного населення в сільській місцевості та в малих міста тривалий час не має змоги працювати, більшість із них не реєструється як безробітні і не враховується у складі економічно активного населення. Кількість зареєстрованих безробітних на кінець листопада 2015 р. становила 433,5 тис. осіб, допомогу по безробіттю отримували 77,0% осіб, які мали статус безробітного [19].

Бідність виникає не лише внаслідок економічних причин. Важливу роль відіграють *демографічні та соціально-психологічні причини*, серед яких слід відзначити: 1) демографічний склад домогосподарства, наявність в родині дітей, інших утриманців, наявність працюючих, безробітних, непрацюючих пенсіонерів. Всі без винятку обстежені показують, що наявність в родині уже двох дітей різко підвищує ризик бідності, більшість родин з трьома і більшою кількістю дітей є бідними та малозабезпеченими; 2) хвороба, інвалідність. В сучасних умовах невинного зростання вартості лікарських засобів, хронічного недофінансування медичних установ будь яка хвороба лягає важким тягарем на бюджет родини. Важкі захворювання, які потребують хірургічного втручання або тривалого лікування, потребують мобілізації усіх фінансових ресурсів, а то й залучення кредитних джерел, що знижує життєвий рівень; 3) соціально-психологічна інертність та безвідповідальність за власний добробут значної частки населення, небажання прикладати зусилля для покращення життєвого рівня, пошуку більш оплачуваної або додаткової роботи, небажання змінити професію або підвищити кваліфікацію, надія на державну допомогу.

На сучасному етапі Україна має надзвичайно вагомий ризик бідності, які пов'язані з політичною, економічною кризами, структурними зрушеннями та воєнними діями на Сході країни. Вони проявляються у низці негативних тенденцій.

По-перше, у суттєвому погіршенні економічної ситуації внаслідок кризи, що негативно позначилося на зайнятості та доходах населення. За інформацією Державної служби статистики, у 2015 р. обсяг промислового виробництва відносно 2014 р. становив 86,6%, будівництва – 85,1%, за 11 місяців експорт скоротився на 30,9%. Це обумовило зниження рівня зайнятості та зростання безробіття. Кількість зареєстрованих безробітних на кінець 2015 р. становила 490,8 тис. осіб, допомогу по безробіттю отримували 77,0% осіб, які мали статус безробітного. Номінальна заробітна плата хоч і зростала певним чином, однак галопуюча інфляція її випереджала. Індекс споживчих цін у 2015 р. становив 148,8%. Це призвело до зниження купівельної спроможності оплати праці. Незважаючи на зростання номінальної заробітної плати на 20%, індекс реальної заробітної плати у 2015 р. порівняно з 2014 р. становив 79,8%. Окрім цього, упродовж даного періоду 2015 р. зростала загальна сума заборго-

ваності з виплати заробітної плати, яка досягла на 1 грудня 2010,9 млн грн, а на кінець року – 1880,8 млн грн. Це обумовило зниження обсягів споживання населення. Обсяг роздрібного товарообороту підприємств роздрібної торгівлі, за січень-листопад 2015 р. становив 1018,9 млрд грн, що складає 79,3% рівня 2014 р. [12].

Суттєве зниження соціально-економічних показників розвитку країни триває вже другий рік. У прогнозах на 2016 р. передбачається незначне економічне зростання, за різними версіями 1-2%, однак воно не зможе компенсувати попередні втрати доходів. Це свідчить, що падіння життєвого рівня може продовжуватися, отже поширеність бідності зростатиме.

По-друге, у значних втратах державного бюджету внаслідок зниження обсягів виробництва, втрати територій і підприємств внаслідок воєнної агресії, значних витратах на ведення війни. Більшість з них пов'язані з формуванням та витратами державного бюджету. За оцінками, зробленими в квітні 2015 р., економічні збитки від конфлікту на Сході можуть досягати 20 млрд доларів [21]. Глава Національного банку України у листопаді 2015 р. назвала розмір економічних втрат, які понесла Україна в ході триваючої на території Донбасу війни. За розрахунками НБУ, Україна втратила через війну 20% ВВП і 30% валютної виручки [22]. Це обумовило заморожування соціальних стандартів та гарантій. До вересня 2015 р. вони залишаються на рівні 2013 р.: прожитковий мінімум для працездатних осіб та мінімальна заробітна плата становили 1 218 грн, мінімальна пенсія – 949 грн, їх невисоке підвищення здійснено у вересні 2015 р. Однак, за розрахунками фахівців, вже в цінах квітня 2015 р. фактичний розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб становив 2 317 грн (з урахуванням суми податку на доходи фізичних осіб – 2561 грн) [23]. Найбільш загрожує заморожування соціальних видатків держави позначилося на добробуті найбідніших верств населення, які є основними споживачами соціальних трансфертів. В умовах суттєвого зростання цін, в тому числі і на товари першої необхідності (за 2015 р. ціни на продукти харчування підвищилися на 41,5% (грудень 2015 р. до грудня 2014 р.), у тому числі на хліб і хлібопродукти – на 45%, молоко, сир, яйця – на 34%, рибу та продукти з риби – на 42%, фрукти – на 49%, овочі – 67% [24], та замороження соціальних платежів, відбувається зuboжіння значної частки населення, розширення та поглиблення бідності й злиденності, що також може мати довготривалий характер.

По-третє, суттєве зростання житлово-комунальних тарифів, що є для населення надзвичайно болючим та суперечливим процесом. З одного боку – надзвичайно занедбаний стан інфраструктури житлово-комунальної сфери обумовлює значні втрати води, тепла, електроенергії в процесі їх виробництва і транспортування до населення, що обумовлювало високі норми їх споживання, та низьку якість комунальних послуг. З іншого боку, тарифи на послуги ЖКГ в Україні утримувалися традиційно на низькому рівні, що в умовах невисокого життєвого рівня переважно більшої населення сприймалося як цілком зрозуміле явище і не стимулювало до ошадливого використання ресурсів. Це обумовлювало збитковість галузі та стримувало її модернізацію. Тому підвищення тарифів стало об'єктивною необхідністю, однак воно вкрай негативно позначається на життєвому рівні населення. У

той же час в ЖКГ діють природні монополії, які можуть зловживати своїм становищем при встановленні тарифів в умовах відсутності прозорості процесу їх формування.

В 2014-2015 рр. відбулося значне підвищення тарифів: на газ – у 4,5-9 разів, з 01.04.2015 р. вартість тепла для населення підвищено на 73%, вартість гарячого водопостачання – на 55-57% [23]. Різке підвищення тарифів на послуги ЖКГ призведе до зростання на ці потреби частки витрат домогосподарств, та зменшення на інші потреби. Програма житлових субсидій переважно спрямована на компенсацію зростання витрат малозабезпеченим верствам населення, отже основний тягар зростання вартості послуг ЖКГ ляже на більш заможні родини, що значно погіршить їх становище та створить загрозу для формування середнього класу.

По-четверте, категорія бідних верств населення поповнилася людьми, більшість із яких за своїм матеріальним становищем раніше не були бідними. Це – вимушені переселенці із захоплених територій та із зони бойових дій. Згідно з оперативною інформацією, станом на 12.01.2016 р. з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції до інших регіонів переселено 1 млн 14 тис. 583 особи, у тому числі з Донецької і Луганської областей 992 тис. 871 особа, з Автономної Республіки Крим і міста Севастополь 21 тис. 712 осіб, з яких 166 тис. 418 дітей та 499 тис. 631 інвалід і особи похилого віку [25]. Більшість ВПО втратила житло та майно, яке або було знищене чи пошкоджене внаслідок бойових дій, або залишене на окупованій території. Багато з них не мають роботи, вимушені орендувати житло та жити за попередні заощадження, які вичерпуються. Більшість вимушених переселенців раптово перемістилась із категорії цілком забезпечених, а то й заможних, громадян в бідну категорію. Далеко не всі можуть адаптуватися в нових умовах життєдіяльності. Запроваджена з жовтня 2014 р. щомісячна допомога держави для покриття витрат на проживання певним чином підтримує переселенців, однак вона не компенсує всіх тих витрат, які вони змушені нести внаслідок вимушеного переміщення. Дослідники відзначають, що впродовж найближчих років в їх середовищі слід прогнозувати посилення соціального розшарування – даватимуться взнаки наявність/відсутність родинних/ дружніх зв'язків, вік, професія тощо. Тому слід очікувати, що в майбутньому певна частина працездатних переселенців стануть професійними споживачами соціальних трансфертів внаслідок нездатності адаптуватися до нового ментального середовища, маргіналізації, зневіри у власних силах тощо. Суспільна дезадаптація цієї категорії осіб створюватиме поживне середовище суспільного незадоволення і тому вже сьогодні потребує особливої уваги та зусиль щодо захисту їх прав та людської гідності, соціального залучення, сприяння економічній та соціальній активності [23, с. 336].

По-п'яте, внаслідок інфляції та різкого падіння курсу гривні відносно іноземних валют, а також нестабільності банківської системи відбулося значне скорочення та знецінення заощаджень населення. На кінець 2013 р. депозити домашніх господарств України склали 257829 млн грн у національній валюті та 184122 млн грн в іноземній валюті (або 23035 млн дол.) [26]. У 2014-2015 рр. відбулося їх суттєве скорочення, що в основному обумовлено вилученням коштів населення

з банківської системи внаслідок необхідності збільшення витрат на споживання в умовах падіння доходів та зростання рівня цін, а також внаслідок зниження довіри до банківської системи. Станом на листопад 2015 р. обсяг депозитів населення складав у національній валюті 169,6 млрд грн (64% до рівня 2013 р.), у іноземній валюті – 9,2 млрд доларів (39% до рівня 2013 р.) [27]. Слід відзначити, що валютні заощадження має в основному заможна частка населення, в умовах знецінення гривні вартість їхніх фінансових активів зросла. Однак більшість населення мала заощадження в національній грошовій одиниці, купівельна спроможність яких знизилася майже в три рази. Внаслідок цього поглиблюється майнове розшарування населення та зростає частка бідних і малозабезпечених громадян.

Бідність як явище соціально-економічного характеру негативно впливає на розвиток країни в короткостроковій та в довгостроковій перспективі, безпосередньо впливає на динаміку економічного розвитку України, стан суспільства. *Зростання бідності в Україні несе суттєві загрози для соціально-економічного розвитку держави, підриваючи чинники економічного зростання та соціальної стабільності.* Основні загрози криються у такому.

Погіршуються економічні умови відтворення людського потенціалу: знижуються можливості повноцінного харчування населення, погіршується його якість, що негативно позначається на здоров'ї мешканців України; стають менш доступними необхідні товари тривалого користування, які підвищують комфортність життя та полегшують домашню працю (пральні машини, персональні комп'ютери тощо); знижується рівень доступу до якісних послуг медицини, освіти, культури; суттєво звужуються можливості для повноцінного відпочинку та відновлення здоров'я, ефективного використання вільного часу. У першому кварталі 2015 р. кінцеві споживчі витрати домогосподарств на харчування знизилися на 27,3% відносно відповідного періоду попереднього року, на відпочинок і культуру – на 23,3%, на побутову техніку – на 22,8% [28]. Для підвищення добробуту населення змушене шукати додаткові заробітки та джерела доходів, що нерідко виснажує життєві сили людини.

Зниження життєвого рівня в країні стимулює еміграцію населення в інші країни з більш високим рівнем життя та більшими можливостями його досягнення. Фахівці з проблем міграції відзначають, що її зростання в Україні спричинено саме зниженням життєвого рівня населення. Скрутна економічна ситуація в країні обумовила «замороження» майже на два роки мінімальної заробітної плати та мінімальних пенсій, а разом і всіх соціальних виплат, які залежать від цих соціальних гарантій. Це позначилося на низькому рівні заробітної плати, яка і до того була невисокою та значно поступалася іншим країнам. На початку 2015 р. середня зарплата в Україні ледь перевищує 100 євро, майже у 20 разів була меншою, ніж в Італії, в 6 разів меншою, ніж у Польщі, майже в 4 рази – ніж в Росії. Це стимулює інтенсифікацію трудової міграції за кордон, яка уже проявилася і буде ще виразнішою у найближчому майбутньому. Враховуючи різке падіння добробуту населення, яке торкнулося не лише менш забезпечених верств, а й представників середнього класу, дрібних підприємців, кваліфікованих працівни-

ків, можливим є зростання еміграції фахівців. Тим більше, що країни призначення виробили і здійснюють чітку політику залучення висококваліфікованих іммігрантів [29]. При цьому, як правило, схильна до еміграції найбільш кваліфікована, молода, талановита та підприємлива частина населення. Різноманітні соціологічні опитування відзначають тенденцію зростання намірів молоді, випускників ВНЗ працювати за кордоном. Внаслідок цього Україна втрачає людський капітал, який є найвагомим чинником інноваційного розвитку економіки.

Однією із найвагоміших перешкод на шляху економічного зростання є обмеженість внутрішнього попиту. Зростання бідності знижує купівельну спроможність населення, що призводить до звуження внутрішнього ринку. Це стає перешкодою на шляху розвитку вітчизняної промисловості та інших сфер економічної діяльності. Вище ми наводили дані про зниження обсягу кінцевих споживчих витрат домашніх господарств. Внаслідок цього знизився оборот роздрібно-торгівлі, що стримує обсяги реалізації продукції вітчизняних товаровиробників. Вітчизняні фахівці у прогнозах економічного розвитку на 2016 рік відзначають, що не слід очікувати суттєвого зростання споживчого попиту, оскільки соціальні стандарти передбачається збільшити на 12,8%, а прогноз Мінекономрозвитком інфляції складає 16,5%. Отже, реальні доходи та купівельна спроможність населення будуть знижуватися, ще може стати перешкодою на шляху економічного зростання.

Внаслідок поширення бідності зменшуються можливості населення щодо заощадження певної частини коштів, які є джерелом інвестицій в економіку, що також є гальмом на шляху економічного зростання. У 2012 р. приріст фінансових активів домогосподарств (без урахування тимчасово окупованої території) становив 153433 млн грн, у 2014 р він знизився до 81587 млн грн, тобто майже у два рази [23]. У 2015 р. в умовах падіння реальних доходів населення відбулося їх подальше суттєве зниження, про що свідчить зменшення обсягів депозитних вкладів. В умовах суттєвого зменшення інших інвестиційних джерел це призводить до подальшої стагнації економіки.

Поширення бідності веде до соціального невдоволення населення, зростання протестних настроїв, що може вилитися у страйки, масові акції соціального протесту, закликів до зміни влади, що дестабілізує суспільство. На сучасному етапі невдоволення зниженням добробуту у більшості населення нівелюється розумінням складної економічної ситуації в державі та патріотичними настроями, однак воно поволі накопичується. Тому тривале невирішення проблеми бідності та підвищення життєвого рівня може довести до критичної точки потенціал невдоволення та вилитися у масштабні акції протесту.

Перехід бідності у застійну форму обумовлює соціальну деградацію частини суспільства, згасання економічної активності, трудової мотивації, поширення де-кваліфікації, люмпенізації та утриманських настроїв. В умовах тривалої бідності формується таке суспільне середовище, в якому бідність та малозабезпеченість сприймається як нормальний стан, тому блокується мотивація до підвищення трудової й підприємницької активності, професійного рівня, пошуку різноманіт-

них шляхів зростання добробуту. Формується психологія бідності, при якій людина не прагне до підвищення рівня життя, мінімізує зусилля щодо поліпшення власного добробуту, а відповідальність за своє становище перекладає на державу. Бідність є однією із основних причин соціального відторгнення. Концепція соціального відторгнення (соціальної ізоляції), яку Європейський Союз визначає як процес, за якого окремі групи населення або окремі люди не мають можливості повною мірою брати участь у суспільному житті, протягом останніх десятиліть здобула поширення разом з ідеями забезпечення соціальних прав і добробуту людини. Подолання соціальної ізоляції потребує насамперед вирішення проблеми бідності.

В сучасних умовах розвитку України поширення бідності має низку причин, тому вирішення цієї проблеми потребує комплексного підходу, який має включати такі напрямки: активне проведення економічних реформ; відновлення виробництва та забезпечення економічного зростання та на цій основі – підвищення рівня ефективної зайнятості; підвищення соціальних стандартів і гарантій; забезпечення вирівнювання доходів та зменшення масштабів майнового розшарування населення; нагромадження людського капіталу та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної робочої сили.

Висновки. Проведене дослідження дає змогу зробити висновок, що проблема бідності була актуальною для України і в попередній період (до 2013 р.), однак вона суттєво загострилася внаслідок поглиблення старих та виникнення нових чинників. Визначено, що на сучасному етапі найбільш вагомими макроекономічними чинниками бідності є: технологічна відсталість та неефективна структура економіки України; зниження обсягів виробництва, обумовлених вимушеними воєнними діями на Сході та глибокою фінансово-економічною кризою; низький рівень ефективності та високий рівень тінзації національної економіки; значні втрати надходжень до державного бюджету внаслідок поширення тіньової економіки та збройного конфлікту; неефективна політика у сфері оплати праці, орієнтована на низьку вартість національної робочої сили; макроекономічна незбалансованість ринку праці та системи підготовки кадрів, що посилює безробіття; знецінення національної валюти та високий рівень інфляції; зростання житлово-комунальних тарифів та податкового навантаження на доходи населення; втрати особистого майна внаслідок збройного конфлікту значною часткою вимушених переселенців.

Уряд України, спрямовуючи всі зусилля для зміцнення обороноспроможності держави, стримування збройної агресії, недопущення дефолту, не приділяє достатньої уваги проблемі зниження життєвого рівня населення та поширення бідності. Якщо в короткостроковому періоді це може викликати певне соціальне невдоволення населення з огляду на розуміння більшістю складності економічної ситуації, то у довгостроковому періоді буде мати значно гірші негативні соціально-економічні наслідки, пов'язані з втратою вагомих чинників економічного зростання внаслідок зменшення споживчого попиту, який формує ємкість внутрішнього ринку та обсягів внутрішніх інвестиційних ресурсів, джерелом яких є заощадження насе-

лення, а також з погіршенням умов відтворення людського потенціалу України. Це може спричинити суттєве зниження підтримки та довіри до діючої влади, що посилить політичну дестабілізацію українського суспільства.

Це вимагає негайного включення до пріоритетів державної політики проблеми подолання бідності та формування в Україні потужного середнього класу. З цією метою доцільно розробити нову державну програму подолання бідності та забезпечення гідного рівня життя з урахуванням нових ризиків і можливостей України в сучасних умовах та в ході євроінтеграційних процесів. Подальша пасивність держави у цьому напрямку посилить загрози національній безпеці у соціальній сфері, які негативно вплинуть на реалізацію національних інтересів та стануть перешкодою на шляху євроінтеграції.

Список використаних джерел

1. Про стратегію подолання бідності [Електронний ресурс]: Указ Президента України № 637/2001 від 15.08.2001 р. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/U637_01.html.
2. Цілі Розвитку Тисячоліття Україна 2014. Щорічна моніторингова доповідь/ ПРООН; Інститут демографії та соціальних досліджень. – К., 2014. – 48 с.
3. Про затвердження Державної соціальної програми подолання та запобігання бідності на період до 2015 року [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України № 1057 від 31.08.2011 р. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1057-2011-p>.
4. Додаток: таблиці моніторингового опитування "Українське суспільство - 2014" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://i-soc.com.ua/institute/el_library.php.
5. Черенько Л.М. Нові форми бідності в Україні: основні прояви та оцінка масштабів явища / Л.М. Черенько // Демографія та соціальна економіка. – 2015. – № 1(23). – С. 11-21.
6. Полякова С.В. Бідність населення за споживанням: нові виміри / С.В. Полякова, Т.В. Новосільська // Демографія та соціальна економіка. – 2015. – № 1(23). – С. 22-31.
7. Комплексна оцінка бідності в Україні та регіонах за 2010-2012 роки: аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: idss.org.ua/arhiv/2014-03-07_2012_Povetry.doc.
8. Соціально-економічне становище домогосподарств України у 2013 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
9. Витрати і ресурси домогосподарств України за 2013 рік (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
10. Витрати і ресурси домогосподарств України у II кв. 2015 року (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
11. Соціально-економічний розвиток України за січень-жовтень 2015 р. / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.

12. Статистичний бюлетень за 2015 рік / Державна служба статистики України, 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
13. За даними Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
14. Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів (за даними вибіркового обстеження, проведеного у січні 2013 р.): стат. збірник / Державна служба статистики України. – К., 2013. – 84 с.
15. Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів (за даними вибіркового обстеження, проведеного у січні 2015 р.): стат. збірник / Державна служба статистики України. – К., 2015. – 76 с.
16. Статистичний щорічник України за 2014 рік / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
17. Райнерт Э.С. Как богатые страны стали богатыми, и почему бедные страны остаются бедными / Э.С. Райнерт; пер. с англ. Н. Автономовой. – М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2014. – 384 с.
18. Фінансові результати діяльності великих та середніх підприємств України за січень-вересень 2015 року / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
19. Витрати на робочу силу за 2014 рік. Статистичний бюлетень / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
20. Основні показники соціально-економічного розвитку України / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
21. Экономические потери Украины от войны [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://thekyivtimes.ua/economics/430849-ekonomicheski-e-poteri-ukrainy-ot-voyny.html>.
22. Інтернетресурс [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zik.ua/news/2015/11/29/gontarjeva_nazvala_ekonomichni_vtraty_ukrainy_vid_vijny_na_donb_asi_647549.
23. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році». – К.: НІСД, 2015. – С. 334.
24. Індeksi споживчих цін на товари та послуги у 2015 році (до грудня попереднього року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
25. Міжвідомчий координаційний штаб повідомляє / Державна служба України з надзвичайних ситуацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mns.gov.ua>.
26. Статистичний щорічник України за 2013 рік / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
27. Основні тенденції грошово-кредитного ринку України за листопад 2015 року / Національний банк України. Офіційне інтернет-представництво [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=14716146&cat_id=58038.
28. Кінцеві споживчі витрати домашніх господарств за цілями за I квартал 2015 року / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
29. Малиновська О. Трудова міграція населення України: чого чекати в найближчому майбутньому? / Всеукраїнська інформаційно-аналітична щомісячна газета «Міграція» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://migraciya.com.ua/News/migrant-workers/ua-labour-migration-ukraine-what-to-expect-in-the-near-future-part-1/>.

О. С. Вишневецький

канд. екон. наук

Інститут економіки промисловості НАН України,

м. Київ

ПРОБЛЕМИ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ ПРОЦЕСІВ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Низька якість життя більшості населення України не відповідає наявним можливостям економіки, рівню освіти та кваліфікації трудових ресурсів та природним багатствам, що свідчить про вади в організації управління національним господарством. Визначена невідповідність зберігається протягом останніх десятиріч та вказує на стратегічний характер проблем. Враховуючи поглиблення системної кризи (падіння ВВП, зростання рівня безробіття, споживчих цін тощо) та негативні наслідки військового конфлікту (втрата людського потенціалу, територій, фінансових, виробничих, природних ресурсів, зростання непродуктивних витрат тощо) потреби в удосконаленні стратегічного управління набувають критичної значущості для збереження та розвитку країни у майбутньому. Низька

якість стратегічного управління на державному та регіональному рівні призводить до втрати економічної суб'єктності країни та обумовлює реактивну, а не проактивну діяльність влади та суспільства у соціально-економічній сфері та в питаннях національної безпеки. Чинний уряд країни акцентує увагу на тактичних заходах, а не стратегічних перспективах розвитку країни. Як наслідок, відсутність дієвого стратегічного управління обумовлює залежність соціально-економічного розвитку країни від коливання цін на глобальних ринках сировини (чорні метали, хімія, зерно тощо) [1], що поширює загрози для національної економіки під час спадних трендів у глобальній економіці та зменшує можливості для використання соціальних ресурсів і капіталізації людського потенціалу.